

КОЛО ПРОЦЕСОВИХ ПОНЯТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ НА ТЛІ ІНШИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Наталія Щербій

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: natalia.shcherbii@pnu.edu.ua*

Мета. Стаття присвячена гібридним формам дієслова, які мають процесове значення та є похідними від твірного дієслова, зберігаючи суфікси та префікси; виявленню спільних та відмінних особливостей української мови на тлі інших слов'янських мов. Усі названі змішані частини мови об'єднує також категорія слов'янського виду, яка передусім належить дієслову. Об'єктом цього дослідження є т. зв. „гібридні форми дієслова” (дієприкметники, дієприслівники, інфінітиви, віддієслівні іменники, форми на -но, -то), які знаходяться на межі кількох частин мови, виявляючи синкретизм на морфологічному та семантико-синтаксичному рівнях. Предмет дослідження – морфологічні та семантико-синтаксичні особливості гібридних форм дієслова, що передають процесове значення.

Дослідницька методика. За допомогою описового методу окреслено термінологічну неоднозначність гібридних форм дієслова у слов'янському мовознавстві. Порівняльно-історичний метод дав змогу порівняти, виокремити спільні та відмінні особливості вираження граматичних категорій гібридних форм дієслова. Джерельною базою послужили приклади, взяті з Національного корпусу польської мови та Генерально-регіонально-анотованого корпусу української мови.

Результати. Гібридні дієслівні форми (дієприкметники, дієприслівники, інфінітиви, віддієслівні іменники та форми на -но, -то (що походять від дієприкметників) поєднують у собі риси цілком протилежних частин мови – дієслівних та іменних. У слов'янському мовознавстві ці форми тою чи іншою мірою пов'язані між собою за походженням, спільним процесним значенням і граматичними особливостями, однак кожна зі слов'янських мов у силу свого історичного розвитку набула відмінностей, відповідно в одних мовах гібридні форми більше тяжіють до дієслівних, а в інших до іменних. Кількісний склад фінитивних форм у кожній з слов'янських мов різний і залежний від структури вербальних категорій (часу, способу, особи), звідси більша кількість фінитивних форм у мовах, що мають розбудовану систему часів (болгарська, македонська, сербська, хорватська, лужицька) і способів (імперативний спо-

сіб у болгарській і македонській мовах), а також регулярні неособові форми особових предикативів на *-но*, *-то* у польській та українській мовах.

Наукова новизна. У цій праці термін *гібридні форми дієслова* вживаємо щодо дієприкметників, дієприслівників, інфінітивів, віддієслівних іменників та форм на *-но*, *-то* (що походять від дієприкметників). Такий підхід є новим, оскільки вперше форми дієслова описані в одній праці щодо їх спільного трактування, окрім того на слов'янському фоні.

Практичне значення. Стаття впроваджує в українське мовознавство нову концепцію *гібридних форм дієслова*, що об'єднані спільним процесовим значенням. Відповідно це дає змогу розглядати перелічені вище форми під іншим кутом, враховуючи їхні категоріальні особливості.

Ключові слова: дієслово, *гібридні форми дієслова*, дієприкметник, дієприслівник, віддієслівні іменники, інфінітиви, форми на *-но*, *-то*.

Слова відображають наше світосприйняття, відповідно частини мови є засобом вираження сприйняття людиною об'єктів дійсності. Дослідження природи найменування словами різних частин мови, їх номінативні функції і зв'язок з позамовною дійсністю становить актуальний аспект дослідження.

Традиційно з давніх давен прийнято вважати, що частини мови поділяються на іменні та дієслівні, згідно з набором категорій, які вони виражають. Почасту в сучасному мовознавстві стверджується, що традиційна класифікація є застарілою, як і розуміння природи граматичних категорій, які вони виражають. У зв'язку з цим особливий інтерес становлять т. зв. „гібридні форми дієслова”, що знаходяться на межі кількох частин мови і виражають як іменні, так і дієслівні граматичні категорії.

Вперше термін *гибридные глагольно-прилагательные формы* вжив Віктор Виноградов у своїй праці *Русский язык. Грамматическое учение о слове* щодо дієприкметників, які поєднують у собі риси цілком протилежних частин мови – дієслівних та іменних.

Отто Єсперсен дієприкметники та інфінітиви розглядає як проміжний розряд між іменниками та дієсловами і називає їх „вербідами” [6, с. 96]. Подібний термін „вербоїди” уживали колись в українському мовознавстві щодо гібридних слів, які мають ознаки якихось інших частин мови (Леонід Булаховський та Іван Вихованець, Михайло Кочерган, Володимир Горпинич), однак у сучасних мовознавчих дослідженнях цей термін не зустрічається.

Автор конфігураційної гіпотези Леонард Беббі вважає, що категорії, які випадають з типової парадигми дієслова – дієприкметники, дієприслівники та інфінітиви, визначаються як дієслівні частини мови, на відміну від української, польської та російської мовознавчої традиції, де

ці категорії вважають формами дієслова. В рамках конфігураційної гіпотези всі дієслівні частини мови розглядаються як контекстові варіанти початкового дієслова [1, с. 171-172].

Український мовознавець Іван Вихованець дієприкметники, дієприслівники та інфінітиви відносить до граматичної периферії частин мови [4, с. 122]. Герундій чи віддієслівний іменник прийнято розглядати в українському мовознавстві в межах словотвірних особливостей іменника [4, с. 148; 3, с. 101-102].

У різних граматиках ці форми виокремлюють, як: неособові форми (Włodzimierz Gruszczyński, Jerzy Bralczyk), форми дієслова (Witold Doroszewski, Zenon Klemensiewicz), словотвірні форми дієслова (Stanisław Szober), невизначені форми (Renata Grzegorzczkowska, Roman Laskowski), неособові невідмінювані форми дієслова (Janusz Strutyński), нефінітивні форми, регулярні віддієслівні деривати (Zygmunt Saloni).

Stanisław Szober зазначає, що кожна з віддієслівних словотвірних форм дієслова (дієприкметник, дієприслівник та інфінітив) має свої формальні показники, які вирізняють їх з-поміж інших, а значеннєві відмінності вказують на їх семантичні особливості, а не функціональні, оскільки стосуються способу подачі змісту дієслова, а не його ролі в реченні, тому ці форми є мовними репрезентантами цих відмінностей, відповідно словотвірними формами, а не флексійними [18, с. 137]. До словотвірних форм мовознавець зараховує і віддієслівні іменники, зокрема т. зв. присудкові, що позначають саму дію, відповідно дослідник кваліфікує їх як віддієслівні іменні формування на *-anie*, *-enie*, *-cie* та ін. суфікси [18, с. 127].

Alicja Nagórko підкреслює дискусійність частиномовного трактування цих форм, зокрема вважає, що до окреслених відмінюваних форм дієслова варто включити інфінітив та дієприслівник, які називає „*afleksyjne nieodmienne formy czasownikowe*”, згідно з мовознавчою традицією дослідниця також приєднує до цих форм дієприкметники та віддієслівні іменники, однак зазначає, що вони морфологічно до них не належать [16, с. 112].

У російському мовознавстві інфінітиви, дієприкметники та дієприслівники виокремлюють як неособові форми дієслова, що поєднують іменні та дієслівні особливості [Бондарко]. Новітні дослідження до неособових форм дієслова зараховують також герундій слідом за європейською мовною традицією [9, с. 160].

Славістка Hanna Dalewska-Greń всі ці форми у слов'янських мовах пов'язує з категорією фінитивності / нефінітивності. Так, згідно з теорією дослідниці фінитивним формам обов'язково характерна категорія часу і способу, натомість нефінітивні не приєднують морфем категорії часу, способу і особи. Фінітивні форми виконують функції головного члена речення, натомість нефінітивні – синтаксично залежного.

Кількісний склад фінитивних форм у кожній з слов'янських мов різний і залежний від структури вербальних категорій (часу, способу, особи), звідси більша кількість фінитивних форм у мовах, що мають розбудовану систему часів (болгарська, македонська, сербська, хорватська, лужицька) і способів (імперативний спосіб у болгарській і македонській мовах), а також регулярні неособові форми особових предикативів на *-no*, *-to* у польській та українській мовах.

Щодо дієприкметників / дієприслівників варто виділити форми, що виступають в адвербіальній та адномінальній позиції, виконуючи функції складника предикативної конструкції (іменна частина присудка, наприклад: короткі форми дієприкметників) чи аналітичних фінитивних дієслівних форм (дієприкметник на *-l*) [13, с. 288-289]. Однак дослідниця не описує частиномовний статус та природу віддієслівних іменників у слов'янських мовах.

Чи не єдина праця в польському мовознавстві, яка тою чи іншою мірою охоплює всі гібридні форми дієслова в одній статті – *Język polski. Kompendium*, де також вищеперелічені форми називають нефінитивними, оскільки самостійно вони не утворюють речень, зокрема до їх складу автори цієї праці включають неособові форми дієслова, на кшталт [15, с. 322]:

1) Форма інфінітива (базова форма), що на перший погляд характеризується закінченням *-ć* або *-c* (наприклад, *powitać, piec*) і традиційно представляє дієслово в словниках. Однак існують у польській мові дієслова, що не мають форми інфінітива, як от: *powinien, winien*;

2) форма на *-no, -to* (*powitano, odwirowano, posunięto*), що відома також під назвою *bezosobnik*, який уживається тоді, коли інформація про виконавця дії є неважливою;

3) форма дієприслівника (*imiesłów przysłówkowy*), яка в складних підрядних обставинних реченнях часу служить для вираження дії, що була виконана раніше перед дією, що описується в головному реченні (*imiesłów przysłówkowy uprzedni – powitawszy, odwirowawszy*) або одночасно з іншою дією (*imiesłów przysłówkowy współczesny – witając, wirując*);

та нефінитивні форми прикметникового типу, яким характерна категорія особи

4) дієприкметники, зокрема *imiesłów przymiotnikowy czynny* (*witający, wirujący*), який служить для характеристики виконавця дії за допомогою згадки про саму ж дію; *imiesłów przymiotnikowy bierny* (*witany, powitany, przepłynięty*), що утворюється як від недоконаних, так і доконаних перехідних дієслів;

а також

5) віддієслівні назви дій, які в польській термінології називаються *odstownik*, слідом за латинською граматикою зараховують до дієслівної парадигми.

Генетично, всі гібридні форми дієслова тяжіють до іменника. Усі форми пройшли тривалий шлях вербалізації – набування дієслівних властивостей, закріплення семантики дії. У слов'янському мовознавстві ці форми тою чи іншою мірою пов'язані між собою за походженням, спільним процесуальним значенням і граматичними особливостями. Так, у польській мовознавчій традиції дієприкметники та дієприслівники виокремлюють під одним терміном *'imiesłów'*, оскільки вони утворюються з тих самих початкових форм, однак з морфологічної (відмінювання) та синтаксичної точок зору (функція присудка, означення чи обставини) становлять відмінні категорії. В українській, російській та чеській термінології існують окремі відповідники для позначення цих понять – укр. *дієприкметник / дієприслівник*, рос. *причастие / деепричастие*, чес. *příčestí / přechodník*. Щодо польської мови відповідно застосовують *imiesłów przymiotnikowy* та *imiesłów przysłówkowy*, а інколи без конкретизації, який саме, як наприклад: Т. Мілевський, С. Йодловський, А. Малецький.

За семантичним критерієм до процесових понять належать усі поняття категорії процес, тобто поняття, що відбивають ознаки, пов'язані зі змінністю / незмінністю в часі. Гібридні форми дієслова зберігають суфікси та префікси основи твірного дієслова, які слугують формальними показниками належності твірного дієслова до певного виду, а отже зберігають категорію виду, яка за допомогою двох граматичних значень (недоконаний та доконаний вид) передає характер протікання процесу, а саме цілісність / нецілісність, граничність / неграничність, результативність / нерезультативність, завершеність / незавершеність, тяглість / миттєвість, багаторазовість / одноразовість.

За словотвірним критерієм гібридні форми дієслова об'єднує процесове значення, яке охоплює такі поняття інших категорій (предмет, властивість), які є похідними від назв певних процесів. Мовознавчим підґрунтям термінознавчої теорії подавання процесових понять є концепція мішаних частин мови О. Пешковського, яка полягає у формуванні морфологічних структур, що поєднують у собі категорії, характерні різним класам слів, як наприклад, стану, часу, зворотності, відмінка, числа, роду. До таких частин мови дослідник відносить віддієслівний іменник, який знаходиться на перетині категорії іменника, дієприкметника та дієприслівника, з урахуванням того, що останні сформовано в межах прикметника та прислівника відповідно [8, с. 104].

Усі названі змішані частини мови об'єднує не тільки спільне походження та процесове значення, а й категорія слов'янського виду, яка передусім належить дієслову, тому й дослідження базується на ґрунті дієслівної системи [8, с. 104]. Вищепереліченим змішаним частинам мови не характерні категорії особи та способу, що протиставляють їх особовим формам, відповідно є флексійними категоріями, що мають здатність

самостійно виражати присудок, тобто описувати щось, якусь думку чи свій погляд щодо того, про що йде мова [18, с. 139].

Віддієслівні іменники у західнослов'янському та південнослов'янському мовознавствах (K. Buzássyová, J. Furdík, H. Křížková, P. Karlík, J. Puzynina, Klajn 1998; Marič 2010; Gradinarova 1999) прийнято поділяти на два типи 1) категорійні *substantivum verbale* (-anie, -enie, -cie, -ęcie), що за формально-семантичними характеристиками тяжіють до дієслова; 2) некатегорійні *substantivum deverbale*, які утворюються за допомогою різноманітних суфіксів і близькі до іменника [17, с. 28-33]. У східнослов'янських мовах немає поділу на категорійні й некатегорійні типи: усі подібні утворення розглядають в межах як іменникової парадигми, що є результатом словотворчого підходу до розгляду цього мовного явища, хоча спостерігається різноманітний обсяг дієслівної семантики у лексемах [10].

У польській мові утворюються практично від усіх дієслів обох видових пар, натомість українській мові традиційним є вживання конструкцій з інфінітивом, дієприслівником чи особовою формою дієслова. Самі віддієслівні іменники в своєму складі не мають морфологічних засобів, щоб передавати інформацію про час вираження дії.

Категорія виду детермінує дієслівний характер таких утворень, як от: дія – *утворювання* (aspekt niedokonany), подія – *утворення* (aspekt dokonany), в російській та чеській мовах – дія і подія – *образование, vzdělání*, у польській мові кілька термінів позначають це значення, *stworzenie i stwarzanie, wykształcenie* (здебільшого в значенні освіта) і *wykształcanie* (процес отримання освіти). Можна зробити висновок, що якщо віддієслівний іменник утворений від недоконаного дієслова, то має процесуальне значення, а якщо від доконаного, то конкретно-предметне, на цю особливість вказують і укладачі термінологічних стандартів [5, с. 37-38]. Порівняймо: *Наслідком цього стало утворення сутнісно нової духовної структури, що дуже швидко розвинулася в систематично довершене культурне утворення під назвою філософії* (Олександр Киричук, *Основи психології*, 2006) – в одному реченні один і той же віддієслівний іменник *утворення* ужитий в двох різних значеннях: спочатку в значенні процесу, а потім у конкретно-предметному, що й підтверджується сполучення з прикметником *культурне* в функції означення.

У російсько-польсько-чеських паралелях спостерігаємо конкретно-предметне значення виділених віддієслівних іменників: рос. *Вы говорите, что все, чего вы хотите, чтобы девочка получила от школы, это – хорошее образование*; пол. *Powłada pan, że nie stawia szkole żadnych wymagań prócz tego, by dziewczynka odebrała solidne wykształcenie?*; чес. *Tvrdíte, že jedině, co si má dítě odnést ze školy, je poctivé vzdělání* (Владимир Набоков, *Лолита*, 1967), оскільки виділені віддієслівні іменники уживаються з означеннями (*хорошее образование, solidne wykształcenie,*

roctivé vzdělání), відповідно набувають значення носія ознаки і втрачають можливість виражати процесуальну семантику. У наступному прикладі з польської мови спостерігаємо віддієслівний іменник, що утворений від недоконаного дієслова і позначає значення тривалого процесу, що підкреслюється ще й уживанням зі зворотним займенником *się*: *Jeżeli zaś przyjmiemy, że **wykształcanie się** nowych norm i wartości dewiacyjnych...* (Andrzej Siemaszko, *Granice tolerancji...*, 1993).

Зберігають зворотний формант у польській мові, частково в чеській: *Gadu-Gadu 6.0 zostanie też uzupełnione o autoupdate - samoczynne **instalowanie się** nowej wersji komunikatora, gdy tylko pojawi się ona na serwerze* (Anna Wasilewska-Śpioch, *Dziennik Internautów*, 2003).

Інфінітив. Специфічна міжкатегорійна форма, якій не належать категорії особи, часу і способу. Інфінітив є невідмінною дієслівною формою, яка позначає узагальнений процес, не вказуючи на його виконавця і час. Має активну і зворотну форми *мити і митися, бити і битися*.

З погляду значення і функції в реченні інфінітив як назва дії подібний до віддієслівних іменників, у зв'язку з чим в реченні можуть виконувати подібні функції і бути взаємозамінним, синонімічними формами. Порівняймо оригінал та переклади одного твору: пол. *Szarpnął tylko Rejnevana za ramię. Była jeszcze robota do **zrobienia**. Czarni Jeźdźcy pchali się we wrota spichrza* – уживається віддієслівний іменник, натомість в українській та російській мовах в цьому ж контексті – інфінітив: рос. *Только дернул Рейневана за плечо. Еще оставалось **сделать** одну работу. Черные Всадники напирали на ворота амбара*; укр. *Він тільки сипнув Рейневана за плече. Залишалася ще робота, яку треба було **зробити**. Чорні Вершники пхалися у ворота комори* (Andrzej Sapkowski, *Lux Perpetua*, 2006). Причиною такого явища, є, як зазначає дослідниця Діана Вечорек, т. зв. 'одієслівлювання', під яким розуміє органічну здатність українців бачити життя в динаміці, русі й передавати це дієсловом [2, с. 88].

Дієприкметники та дієприслівники.

Традиційно вважають, що існують дієприкметники теперішнього та минулого часів, активні та пасивні, зважаючи на твірну основу, проте дієприкметники не мають форм часу, оскільки позначають тільки існуючу процесуальну ознаку, тому їх семантика може набувати якісних атрибутивних відтінків.

В українській мові утворюються значно рідше, ніж в польській та російській мовах. Відповідно в українській та польській мовах від того самого перехідного дієслова недоконаного виду можна утворити до 3 форм дієприкметників та дієприслівників, а в російській до 4 форм, як наприклад: укр. *читаний, читаючи*; пол. *czytający, czytany, czytając*; рос. *читающий, читавший, читаемый, читанный*. В українській мові відсут-

ні дієприкметники на *-чий, -мий, -ший* та дуже мало на *-лий*, відповідно протиставлення за станом та часом відсутнє.

Польський дієприкметник, на відміну від української мови, може зберігати зворотний формат, що вказує на різноманітні конотації (результативне, абсолютивне, декаузативне): *Ten zjadł melonik i pozwał, aby zimny wiatr osuszał pot leżący się po twarzy* (Marek Krajewski, *Dżuma w Breslau*, 2007). Варто також зазначити, що в перекладі на українську мову уживається частіше описова підрядна конструкція (як наприклад, *leżący się – той, що летється*), ніж дієприкметник, що відповідає українській синтаксичній традиції.

Дієприкметники зберігають категорію виду, яка є центральною для дієслова. Українські пасивні дієприкметники мають інші реакційні особливості, ніж польські, подібно до пасивного стану: *Якщо їх тридцять тисяч, - сказав він, - матимемо халепу, бо в тилу стоїть їхній город, і досі не вийнятий нами* (Іван Білик, *Цар і раб*, 2007) – суб'єкт в орудному відмінку на відміну від конструкції з прийменником у знахідному відмінку в польській мові: *Przyglądały się nieporadnej delikatności, z jaką - kiedy wreszcie usiedli do stołu - palce dziewczyny poglaskały piękny, koronkowy obrus, wyjęty przez Małgorzatę specjalnie na tę okazję*. (Ewa Kujawska, *Dom Małgorzaty*, 2007).

Дієприслівник не виражає часового значення відносно до моменту мовлення, а передає відношення одночасності, часової попередності та часової наступності позначуваного ним процесу до часу процесу, позначуваного дієвідмінюваною формою дієслова або інфінітива, з яким пов'язаний граматично і семантично, тобто йде мова про семантичний інтервал.

В українській мові спостерігається регулярне творення двох форм дієприслівників недоконаного виду на *-чи та -ши*, наприклад, *будучи і бувши, живучи і живши*, на відміну від польської та російської мови, порівняймо: *będąc, zyjąc*. Про праслов'янське походження цих форм свідчать і архаїчні форми *bywszy, żywszy*, що колись існували в польській мові, як от: *Poniński, bywszy podskarbi, aktualnie ostatni pijaczyna* (Władysław Reymont, *Rok 1794*, 1918).

Дієслівні форми на *-но, -то*, дієприкметники та інфінітиви зберігають усі валентні позиції своїх твірних дієслів, окрім однієї - суб'єктної.

Форми на -но, -то. Походять від пасивних дієприкметників середнього роду на *-о*. В зв'язку з чим, наприклад у російській мові відсутні такі форми, але є дієприкметники середнього роду.

Українській мові не властиво до форм на *-но, -то* додавати допоміжні дієслова *було* для минулого часу чи *буде* для майбутнього, на відміну від російської мови, де такі форми існують в межах дієприкметникової парадигми [11, с. 10-13]. Однак, ця мовознавча традиція часто порушується відповідно знаходимо приклади з часовими вказівками, як

от: *За його словами, у посвідченні було написано, що це співробітник однієї з районних прокуратур столиці (Газета Вінниця, 14.05. 2013); Тому я впевнений, що поставлені президентом завдання по програмі «Доступне житло» [...], буде виконано (Газета Дзеркало тижня, 2012).* У польській мові такі форми можуть виражати тільки минулий час і уживаються без допоміжних дієслів.

Форми на *-но, -то* в українській мові не утворюють від зворотних та взаємних дієслів на *-ся*, як це розповсюджено в польській та подекуди російській мовах. Українська мова не творить форм на *-но, -то* від зворотних дієслів, на відміну від польської мови: *Obsługiwał mnie zresztą sam kierownik i na ten czas w sklepie wstrzymano się ze sprzedażą* (Janusz Głowacki, *Rose Café i inne opowieści*, 1997).

Однією з найважливіших тенденцій розвитку спеціальної та термінологічної української мови є активізація уживання українського лексичного матеріалу та відкидання відповідних запозичень, передусім це стосується скалькованих з російської мови віддієслівних іменників на *-ка* замість *-ння, -ття*, які є давньою українською мовознавчою традицією [14, с. 143]. Віддієслівні іменники на *-ка* активно почали уживатися з 20-30 років ХХ століття здебільшого в термінологічній системі, що є причиною політики насаджування російських форм та російськомовного способу мислення. Уживання таких форм є не тільки невластивим українській мові, а й невірним з семантичної точки зору, оскільки позначають результат дії, не саму дію чи процес, як має місце в іменниках на *-ння, -ття*.

Окрім того, як зазначає український діаспорний мовознавець С. Смеричинський, форми *-но, -то* з допоміжними дієсловами в минулому та майбутньому часі (на кшталт *було виконано, буде зроблено*), пасивні конструкції з орудним відмінком (*Будинок збудований робітниками*) та деякі віддієслівні іменники на *-ння, -ття* невластиві українській мові, оскільки уживаються під впливом російської чи польської мов, де дуже поширені, відповідно їх варто уникати та замінити на інші конструкції [14]. Таке твердження мовознавця піддалося значній критиці в 30-тих роках минулого століття з боку влади СРСР через націоналістичні прояви в мовознавстві [7, с. 43]. Щодо деяких віддієслівних іменників на *-ння, -ття* мовознавець мав на увазі, що в літературній українській мові не розрізняють форм від доконаних та недоконаних дієслів, як от: *наближування і наближення, досліджування і дослідження*, відповідно такі форми є не потрібні та штучні. Дозволимо собі не погодитися з науковцем, оскільки сам автор зазначає, що віддієслівні іменники на *-ння, -ття* походять ще з церковнослов'янської мови, через що активно поширилися в російській мові. Якщо вони мають праслов'янське походження, то відповідно можуть бути властиві усім слов'янським мовам, що і підтверджується наявністю таких форм у всіх слов'янських мовах,

як наприклад: укр. *свідчення, миття*; пол. *Badanie* ‘дослідження’, *bicie* ‘биття’; чес. *zvyseni* ‘збільшення’, *zvysovdni* ‘збільшування’; рос. *образование, следствие*; біл. *маўчанне* ‘мовчання’, *жыццё* ‘життя’; болг. *гледа-не* ‘спостереження’; мак. *oranje* ‘оранка’ тощо. Більше того, віддієслівні іменники на *-ння, -ття* мають здатність передавати різні процесуальні відтінки, яких не мають відповідники з іншими суфіксами. С. Смеричинський зазначає, що віддієслівні іменники з нульовим суфіксом передають усі відтінки дії в її тривалому процесі [11, с. 167]. Однак це твердження викликає сумніви, оскільки віддієслівні іменники з нульовим суфіксом, або як їх та з іншими суфіксами прийнято називати в західнослов'янському мовознавстві некатегорійні віддієслівні іменники, за своєю природою близькі до іменника, відповідно набувають предметних значень і не можуть передавати процесових відтінків.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Гібридні дієслівні форми (дієприкметники, дієприслівники, інфінітиви, віддієслівні іменники та форми на *-но, -то* (що походять від дієприкметників) поєднують у собі риси цілком протилежних частин мови – дієслівних та іменних. У слов'янському мовознавстві ці форми тою чи іншою мірою пов'язані між собою за походженням, спільним процесуальним значенням і граматичними особливостями, однак кожна зі слов'янських мов у силу свого історичного розвитку набула відмінностей, відповідно в одних мовах гібридні форми більше тяжіють до дієслівних, а в інших до іменних.

Література

1. Бэбби Л. К построению формальной теории «частей речи». *Новое в зарубежной лингвистике. Современная зарубежная русистика*, Вып. XV. 1985. с. 171-203.
2. Вечорек Д. Глагольность в украинском языке (на фоне глагольности в русском и польском языках). *Współczesne tendencje rozwoju języków słowiańskich*, Т. 2. 1997. s. 86-99.
3. Вихованець І. Городенська, К. Теоретична морфологія української мови: Академ. грамат. укр. мови. Київ: Унів. вид-во “Пульсари”, 2004.
4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наукова думка, 1988.
5. Гінзбург М. Г. Мовознавче підґрунтя теорії подавання процесових понять в українській фаховій мові. Українська наукова термінологія. Збірник матеріалів науково-практичної конференції „Українська наукова термінологія. Природничі науки”. № 4. 2012. с. 29-39.
6. Есперсен О. Философия грамматики Москва: Издательство иностранной литературы, 1958.
7. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. Київ: КМ Академія, 2004.

8. Пешковский А. Русский синтаксис в научном освещении. Москва: Языки славянской культуры, 2001.
9. Пушина Н. И. Неличные формы глагола в ономаσιологическом и когнитивном аспектах. *Вестник удмуртского университета*, Вып. 1. 2009. с. 160-172.
10. Пчелинцева Е. Э. От глагола к имени: аспектуальность в русских, украинских и польских именах действия, Санкт-Петербург: Наука, 2016.
11. Смеричинський С. Нариси з української синтакси. Харків: Радянська школа, 1932.
12. Теория функциональной грамматики. Категории морфологии и синтаксиса в высказывании / под ред. А. В. Бондарка. Санкт-Петербург, 2000.
13. Dalewska-Greń H. *Języki słowiańskie*. Warszawa: PWN, 1997.
14. Józwikiewicz P. *Ukraińskie rzeczowniki odczasownikowe na -nn(я), -tt(я) – historia, funkcjonowanie, kontrowersje*. *Roczniki Humanistyczne*, Tom LVI (7). 2008. s. 141-149.
15. *Język Polski. Kompendium* / pod red. Magdaleny Derwojedowej, Haliny Karaś, Doroty Kopczyńskiej. Warszawa, 2005. 934 s.
16. Nagórko A. *Zarys gramatyki polskiej*. Warszawa: PWN, 2007.
17. Puzynina J. *Nazwy czynności we współczesnym języku polskim (słowotwórstwo, semantyka, składnia)*. Warszawa: PWN, 1969.
18. Szober S. *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa: PWN, 1969.

THE RANGE OF PROCESS CONCEPTS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE (COMPARING TO OTHER SLAVIC LANGUAGES)

Nataliya Shcherbii

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shcevchenka St., 57;
e-mail: natalia.shcherbii@pnu.edu.ua*

***Aim.** The article is devoted to hybrid verb forms that have a process meaning and are derived from the formative verb, retaining suffixes and prefixes; to identifying common and distinctive features of the Ukrainian language against the background of other Slavic languages. All of these mixed parts of speech are also united by the category of Slavic aspect, which primarily belongs to the verb. The object of this study is the so-called "hybrid verb forms" (participles, adverbs, infinitives, verbal nouns, forms with -no, -to), which are on the border of several parts of speech, showing syncretism at the morphological and semantic-syntactic levels. The subject of the study is*

the morphological and semantic-syntactic features of hybrid verb forms that convey process meaning.

Research methodology. *The descriptive method was used to outline the terminological ambiguity of hybrid verb forms in Slavic linguistics. The comparative-historical method made it possible to compare and distinguish common and distinctive features of the expression of grammatical categories of hybrid verb forms. The source base was examples taken from the National Corpus of the Polish language and the General Regional Annotated Corpus of the Ukrainian language.*

Results. *Hybrid verb forms (participles, adverbs, infinitives, verbal nouns and forms with -no, -to (derived from participles) combine features of completely opposite parts of speech - verbal and noun. In Slavic linguistics, these forms are to some extent related to each other by origin, common processual meaning, and grammatical features, but each of the Slavic languages has acquired differences due to its historical development, and thus in some languages hybrid forms are more inclined to verbal forms, and in others to noun forms. The quantitative composition of finite forms in each of the Slavic languages is different and depends on the structure of verbal categories (tense, mood, person), hence the greater number of finite forms in languages with a developed system of tenses (Bulgarian, Macedonian, Serbian, Croatian, Lusatian) and moods (imperative mood in Bulgarian and Macedonian), as well as regular non-personal forms of personal predicates on -no, -to in Polish and Ukrainian.*

Scientific novelty. *In this paper, the term hybrid verb forms is used for participles, adverbs, infinitives, verbal nouns, and forms with -no, -to (derived from participles). This approach is new, since it is the first time that verb forms are described in a single work on their joint interpretation, especially against the Slavic background.*

Practical significance. *The article introduces into Ukrainian linguistics a new concept of hybrid verb forms that are united by a common processual meaning. Accordingly, this allows us to consider the above forms from a different angle, taking into account their categorical features.*

Keywords: *verbal noun, adjectival participle, adverbial participle, impersonal forms ending with -no, -to, infinitive.*